

MODERN LINGUISTIC INTERPRETATION OF THE CONCEPT OF LITERARY DISCOURSE

Hamroyeva Asaloy Uchqun qizi

PhD student of Tashkent State University of Transport

23asal94@gmail.com

[Phone:+998977451569](tel:+998977451569)

Annotation: This article examines the interpretation of the concept of literary discourse within the framework of modern linguistics. Literary discourse is explained as a multilayered communicative phenomenon involving the author, the text, and the reader, while its semantic, pragmatic, and cognitive aspects are analyzed. Based on discourse analysis and contemporary linguistic approaches, the study reveals the mechanisms of meaning construction in literary texts, as well as the role of context and intertextual relations. The results demonstrate the necessity of studying literary discourse through an integrative approach and provide a deeper understanding of its linguistic and communicative characteristics.

Keywords: literary discourse, modern linguistics, discourse analysis, cognitive approach, pragmalinguistics, intertextual relations, text linguistics.

BADIIY DISKURS KONSEPTINING ZAMONAVIY LINGVISTIK TALQINI

Hamroyeva Asaloy Uchqun qizi

Toshkent Davlat Transport Universiteti Tayanch doktoranti

23asal94@gmail.com

[Tel:+998977451569](tel:+998977451569)

Annotatsiya: Maqolada badiiy diskurs konseptining zamonaviy lingvistika doirasidagi talqini yoritiladi. Badiiy diskurs muallif, matn va o'quvchi o'rtasidagi ko'p qatlamli kommunikativ hodisa sifatida izohlanib, uning semantik, pragmatik va kognitiv jihatlari tahlil qilinadi. Diskurs tahlili hamda zamonaviy lingvistik yondashuvlar asosida badiiy

matnda ma'no hosil bo'lish mexanizmlari, kontekst va intertekstual aloqalarning o'rni ochib beriladi. Natijalar badiiy diskursni integrativ yondashuv asosida o'rganish zarurligini ko'rsatadi hamda uning lingvistik va kommunikativ xususiyatlarini chuqurroq anglash imkonini beradi.

Kalit so'zlar: badiiy diskurs, zamonaviy lingvistika, diskurs tahlili, kognitiv yondashuv, pragmalingvistika, intertekstual aloqa, matn lingvistikasi.

Zamonaviy lingvistika taraqqiyotida diskurs tushunchasi tilni faqat grammatik va leksik birliklar tizimi sifatida emas, balki ijtimoiy, madaniy hamda kognitiv omillar bilan uzviy bog'liq bo'lgan murakkab kommunikativ jarayon sifatida talqin qilish imkonini bermoqda[1]. Bunday yondashuv til hodisalarini statik tizim doirasida emas, balki real nutqiy faoliyat va kontekst bilan birgalikda o'rganish zarurligini ko'rsatadi. Shu bois badiiy diskurs masalasi lingvistika, adabiyotshunoslik va madaniyatshunoslik kesishgan nuqtada shakllanayotgan muhim ilmiy yo'nalishlardan biri sifatida e'tirof etiladi[2].

“Diskurs” atamasi fransuz tilidagi discours so'zidan kelib chiqqan bo'lib, dastlab “nutq” yoki “so'zlashuv” ma'nolarini anglatgan. Tilshunoslikda esa bu tushuncha strukturaviy lingvistikadan poststrukturalizmga o'tish jarayonida shakllanib, kengroq mazmun kasb etdi. Ferdinand de Saussure tilni “langue” (til tizimi) va “parole” (nutq faoliyati)ga ajratib, ularning o'zaro farqini asoslab berdi. Keyinchalik Michel Foucault diskursni jamiyatda bilim va hokimiyat o'rtasidagi munosabatlarni yuzaga keltiruvchi va tartibga soluvchi ijtimoiy amaliyot sifatida talqin qildi[3].

Diskurs tahlili tilshunoslikda uch asosiy yondashuv asosida rivojlangan:

1. Pragmatik yondashuv – D.Shiffrin, J.Ostin, J.Searle ishlarida ifodalangan bo'lib, diskurs nutq aktlari va ularning kommunikativ maqsadlarini o'rganadi.
2. Kognitiv yondashuv – T. van Deyk va Ch.Fillmor nazariyalarida diskurs inson ongida shakllanuvchi bilim, tajriba va konseptual model sifatida talqin qilinadi.

3. Ijtimoiy-kritik yondashuv - N.Fairclough va R.Wodak tomonidan ishlab chiqilgan bo‘lib, bu yondashuv diskursni hokimiyat, mafkura va ijtimoiy tengsizliklarni ifodalovchi vosita sifatida tahlil qiladi.

Van Deyk (1997) diskursni “matn, kontekst, ishtirokchilar, bilim va ijtimoiy tizimlar o‘rtasidagi murakkab o‘zaro ta’sir” deb ta’riflaydi[4]. Shu sababli, zamonaviy lingvistik tadqiqotlarda diskurs matn chegarasidan tashqariga chiqib, ijtimoiy munosabatlar, ideologiya va madaniyat bilan bog‘liq holda o‘rganiladi.

Badiiy diskurs badiiy matn asosida yuzaga keladigan, muallifning estetik niyati, til vositalari orqali ifodalangan mazmun va o‘quvchining talqin faoliyati o‘zaro ta’sirida shakllanadigan ko‘p qatlamli kommunikativ tizimdir. Bu jarayonda o‘quvchi passiv qabul qiluvchi emas, balki matndagi ma’nolarni qayta ishlab, ularni o‘z tajribasi va dunyoqarashi bilan boyituvchi faol subyekt sifatida namoyon bo‘ladi. Mazkur holat badiiy diskursning ochiq va ko‘p talqinli xususiyatini belgilaydi hamda uning semantik chegaralarini kengaytiradi.

Badiiy diskursni o‘rganishda uning til tizimiga tayangan holda undan tashqariga chiqishi, ya’ni kengroq kommunikativ va madaniy makonda namoyon bo‘lishi alohida ahamiyat kasb etadi. Shu sababli badiiy matnda ma’no faqat til birliklari orqali emas, balki kontekst, subtekst va intertekstual aloqalar orqali shakllanadi. Ayniqsa, intertekstual bog‘lanishlar badiiy diskursning mazmuniy chuqurligini ta’minlab, unda yashirin semantik qatlamlarni yuzaga chiqaradi.

O‘zbek tilshunosligida badiiy diskurs masalasi asosan matn lingvistikasi, uslubshunoslik va pragmatika doirasida o‘rganiladi. A. Nurmonov, Sh. Safarov, B.Yo‘ldoshev kabi olimlarning ishlarida matnning kommunikativ-pragmatik tabiati, badiiy uslubning funksional xususiyatlari tahlil qilingan. O‘zbek tilshunosligida ham badiiy matnning ko‘p qatlamli tuzilishi, undagi stilistik vositalar va yashirin ma’nolar tizimi alohida tadqiq etilib, uning lingvopoetik xususiyatlari keng yoritilgan.

Zamonaviy lingvistik yondashuvlar, xususan, kognitiv lingvistika va pragmalingvistika badiiy diskursni inson tafakkuri va nutq faoliyati bilan bog‘liq holda tahlil qilish imkonini kengaytirdi. Bu yondashuvlar asosida badiiy matnda konseptual strukturalar, metaforik tafakkur va kommunikativ strategiyalar aniqlanadi, bu esa matn mazmunining chuqur qatlamlarini ochishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, diskurs tahlili badiiy matnni ijtimoiy-madaniy kontekstda o‘rganish, muallif pozitsiyasi va g‘oyaviy qatlamlarni aniqlashda samarali metodologik asos vazifasini bajaradi. Shunday qilib, badiiy diskurs tushunchasi til, tafakkur va madaniyat o‘rtasidagi murakkab o‘zaro aloqalarni ifodalovchi muhim ilmiy kategoriya sifatida namoyon bo‘ladi. Uni integrativ yondashuv asosida o‘rganish badiiy matnning ko‘p qatlamli tabiatini chuqur anglash hamda zamonaviy lingvistik tadqiqotlarni yangi bosqichga olib chiqishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Teun A. van Dijk. “Discourse and Context: A Sociocognitive Approach”. Cambridge, 2008.
2. Norman Fairclough. “Discourse and Social Change”. Cambridge, 1992.
3. Umaraliyeva Barchinoy Vohidjon qizi. “Diskurs tushunchasining zamonaviy lingvistik tadqiqotlardagi o‘rni.” Zamonaviy ilm-fan va ta’lim: Muammo va yechimlar respublika amaliy konferensiya materiallari. 2025 yil. 21-22 bet
4. Mikhail Bakhtin. “The Dialogic Imagination.” Austin, 1981.